

Kazimierz Dopierała
Józef Malinowski
Jarosław Matysiak
Poznań

**MATERIAŁY JANUSZA STASZEWSKIEGO
(1903–1939)
(P.III–5)**

Janusz Wiktor Staszewski urodził się 26 kwietnia 1903 r. we Włocławku jako syn Franciszka i Zofii z Orłowskich. Pierwsze nauki pobierał w Turku pod Kaliszem, a następnie w gimnazjum w Kaliszu. W czerwcu 1916 r. wstąpił do harcerstwa. W listopadzie 1918 r. uczestniczył w akcjach rozbrajania Niemców, a w 1920 r. zgłosił się ochotniczo do Wojska Polskiego. W maju 1923 r. uzyskał świadectwo dojrzałości.

Na skutek żądań swego opiekuna, w październiku 1923 r. rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Wkrótce jednak opuścił nie cieszący się jego zainteresowaniem kierunek, aby rozpocząć studia historyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego pod kierunkiem profesorów Adama Skałkowskiego i Kazimierza Tymienieckiego. W roku 1928 ukończył studia i uzyskał tytuł magistra filozofii w zakresie historii.

W 1927 r. rozpoczął pracę w Archiwum Państwowym w Poznaniu, gdzie zajmował się głównie opracowaniem zasobu aktowego b. Guberni Kaliskiej.

W marcu 1934 r., na podstawie pracy *Walki kawaleryjskie pod Mirem i Romanowem w 1812*, napisanej pod kierunkiem prof. Adama Skałkowskiego otrzymał stopień doktora filozofii w zakresie historii. Monografia ta została wysoko oceniona pod względem metodycznym i naukowym.

W badaniach naukowych zajmował się szczególnie historią wojskowości czasów napoleońskich. M. in. był autorem takich opracowań jak *Toruń i Pomorze w 1809 r* (1928), *Źródła wojskowe do dziejów Pomorza w czasach Księstwa Warszawskiego* (1933), *Zajęcie Pomorza 1806–1807* (1933) oraz cytowana wyżej praca doktorska. Praca *Wojsko polskie nad Bałtykiem w dobie napoleońskiej* pozostała w maszynopisie i wybuch wojny uniemożliwił autorowi jej opublikowanie. Ukazała się jako *Wojsko polskie na Pomorzu w roku 1807 w wydaniu pośmiertnym* (1958).

Interesował się również wiekiem XVII (rozprawy o bitwach pod Trzcianą w 1629 r. i pod Wiedniem w 1683 r.). W tematyce powstań opublikował artykuły o powstaniach listopadowym i styczniowym. Nie stronił od przyczynkowych badań związanych z dziejami Wielkopolski – głównie regionem kaliskim. Te zagadnienia poruszył m. in. w rozprawach *Kaliski wysilek zbrojny w l. 1806–1813* (1931), *Powstanie poznańskie 1809 r.* (1930). Kolejnym tematem, którym zajmował się Janusz Staszewski była biografistyka. Był m. in. autorem biografii generałów: Michała Mycielskiego (1930), Dominika Dziewanowskiego (1933) i Edmunda Taczanowskiego (1939).

Współpracował m. in. z „Kurierem Poznańskim” pisząc artykuły popularnonaukowe do „Działu Kultury i Sztuki”. Opracowywał też broszurki dla młodzieży o tematyce wojskowej, wydawane w Bibliotece Szkoły Powszechnej, m. in. *Nie masz pana nad ulana czy Zwycięstwo pod Wiedniem*.

Łącznie w jego dorobku naukowym znalazło się ok. 20 prac monograficznych, wiele artykułów, recenzji i broszur.

Janusz Staszewski prowadził także działalność popularyzatorską, na Pomorzu, Śląsku, Wielkopolsce i w Prusach Wschodnich, wygłaszając w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich liczne odczyty.

Był współredaktorem „Przeglądu Wojskowego”, „Kwartalnika Historycznego” i „Polskiego Słownika Biograficznego” (PSB). Od 1933 r. sprawował funkcję sekretarza redakcji „Roczników Historycznych”.

Od 1934 r. pełnił funkcję sekretarza Towarzystwa Miłośników Historii Poznania. W roku 1939 został zaliczony w poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (członek zwyczajny Komisji Historycznej PTPN).

Za całokształt działalności naukowej i oświatowej otrzymał w 1939 r. Złoty Krzyż Zasługi.

W maju 1926 r. zawarł związek małżeński z Magdaleną Przanowską.

Latem 1939 r. został powołany do wojska. W wojnie obronnej Polski 1939 r., uczestniczył czynnie jako oficer sztabowy. Ciężko ranny w walkach w okolicach Brześcia nad Bugiem, zmarł 28 września w szpitalu wojskowym w Wilnie.

Materiały po Januszu Staszewskim zostały zakupione od jego żony Magdaleny w marcu 1958 roku (ks. nabytków „A” 2). Spuścizna została uporządkowana i zinwentaryzowana przez Kazimierza Dopieralę we wrześniu 1975 r. W kwietniu 2021 r. została przeredagowana i uzupełniona przez Józefa Malinowskiego i Jarosława Matysiaka. Zawiera archiwalia z lat 1903–1946. Materiały w czasie porządkowania podzielono na pięć grup, które odpowiadają podziałowi stosowanemu w PAN Archiwum w Warszawie. Nie wszystkie grupy zawierają wszelkie elementy podziału stosowanego w tego rodzaju pracach porządkowych, lecz są podzielone zgodnie ze specyfikacją materiałów i ich fragmentarycznością. W niektórych grupach łączono materiały odpowiadające tematyce zainteresowań czy działalności Janusza Staszewskiego. Do tych materiałów stworzono aneksy.

Grupę I – materiały twórczości naukowej – z lat 1923–1937, liczącą 18 jednostek archiwalnych (j. a.) podzielono na trzy podgrupy: A. Artykuły i pogadanki radiowe; B. Recenzje; C. Materiały warsztatowe. W podgrupie pierwszej wyodrębniono artykuły dotyczące wojskowości, szkolnictwa, bibliotek niemieckich oraz teksty zawierające pogadanki radiowe wygłaszane przez Janusza Staszewskiego ok. 1935 roku, które zostały ułożone alfabetycznie. Dotyczą one różnych wydarzeń z historii Polski od wieku XVII po czasy współczesne autorowi spuścizny. Jednostka ta została zaopatrzona w aneksy.

Recenzje reprezentowane w podgrupie drugiej są w znikomej ilości, tak samo jak materiały warsztatowe w podgrupie trzeciej. W tych ostatnich znajdujemy m. in. odpisy z listów i pamiętników Józefa Żaluskiego.

W skład grupy II wchodzi materiały biograficzne oraz o twórcy zespołu, z lat 1918–1946 w ilości 5 j. a.

Mimo znikomej ilości materiałów biograficznych, stanowią one cenną część spuścizny. Kronika drużyny harcerskiej w Muchlinie im. B. Głowackiego pisana w latach 1918–1919 przez autora spuścizny, chociaż fragmentaryczna, stanowi ciekawy przyczynek do dziejów kształtowania się harcerstwa na ziemiach polskich. W tej grupie materiałów znajduje się ponadto odbitka hektograficzna czasopisma harcerskiego „Nasza Myśl” i pochodzące z okresu szkolnego wypracowania Janusza Staszewskiego. Grupę zamyka jednostka ze wspomnieniem o autorze spuścizny, napisana przez Zdzisława Grota w roku 1946.

Grupę III składającą się z 2 j. a. stanowi maszynopis opracowania przedstawiający dzieje 15. Pułku Ułanów w latach 1918–1921 autorstwa lub współautorstwa [?] mjr dypl. Włodzimierza Peuckera, prawdopodobnie przesłany do Janusza Staszewskiego przed wybuchem wojny.

W załączniku znajdują się odbitki prac osób obcych z dedykacjami, ułożone alfabetycznie w 2 j. a., z lat 1903–1939 zaopatrzone w aneksy.

Po uporządkowaniu i zinwentaryzowaniu zespół Janusza Staszewskiego obejmuje 0, 20 mb akt. W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu nadano spuściźnie sygnaturę P.III–5. Inwentarz zawiera 27 jednostek. Dołączono do niego 2 aneksy.

Bibliografia

1. Bieńkowski W., *Bibliografia prac Janusza Staszewskiego za lata 1926–1939*, [w:] J. Staszewski, *Wojsko Polskie na Pomorzu w roku 1807*, Gdańsk 1958, s. 299–322.
2. *Staszewski Janusz Wiktor*, [w:] *Czy wiesz kto to jest ?*, wyd. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 694.
3. Grot Z., *Wspomnienie o Januszu Staszewskim*, „Przegląd Wielkopolski”, R. 2, 1946, s. 182–184.
4. Tegoż, *Dr Janusz Staszewski*, „Roczniki Historyczne”, R. 15 (1939–46), s. 317–321.
5. Herbst S., *Przedmowa wydawcy*, [w:] Janusz Staszewski, *Wojsko Polskie na Pomorzu w roku 1807*, Gdańsk 1958, s. 5–11.
6. Majewski J., *Janusz Staszewski 1903–1939*, [w:] *Życiorysy polskich archiwistów poznańskich i skład osobowy z dnia 8 III 1969 r.*, Poznań 1969, s. 80–84.
7. Skałkowski A., *Notatka biograficzna pośmiertna*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, T. 13 (1945–46), s. 143.
8. Tegoż, *Janusz Staszewski (1903–39)*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 53 (1939–1945), z. 4, s. 605–606.
9. *Staszewski Janusz Wiktor (1903–1939)*, [w:] *Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, pod red. A. Pihan-Kijasowej, Poznań 2008, s. 393.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–18
A. Artykuły i pogadanki radiowe	1–9
a. Wojskowość	1–5
b. Szkolnictwo	6–7
c. Biblioteki i pogadanki radiowe	8–9

B. Recenzje	10–11
C. Materiały warsztatowe	12–18
a. Zapiski, wypisy źródłowe	12–14
b. Wycinki z gazet, nadbitka	15–18
II. Materiały działalności bibliograficznej, o twórcy zespołu	19–23
III. Materiały osób obcych	24–25
IV. Załączniki	26–27
Aneksy	2

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Artykuły i pogadanki radiowe

a. Wojskowość

1. *Obóz Taczanowskiego w Pyzdrach 1863 r.*
1933, druk., l., k. 2
Druk: „Rocznik Historyczny”, Nr 9 (1933), s. 238–241
2. *Kilka uwag o Pułku Jazdy Poznańskiej 1831 roku*
1934, druk., l., k. 2
Druk: „Rocznik Historyczny”, Nr 10 (1934), s. 106–110
3. *Walki kawaleryjskie pod Mirem i Romanowem*
1934, masz., sz., k. 75
Druk: „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, R. 6, 1934, t. 7., s. 257–296
4. *Austriacy w Bydgoszczy 1809 r.*
1935, druk., sz., k. 4
Druk: „Przegląd Bydgoski”, R. 3, 1935, z. 2–3, s. 1–8
5. *Dywizja wielkopolska przed wyprawą na Moskwę 1812 r.*
1935, druk, l. k. 5
Druk: „Rocznik Historyczny”, R.11, 1935, s. 1–9

b. Szkolnictwo

6. *Z dziejów Gimnazjum Poznańskiego (1806–1815)*
1932, druk., sz., k. 10
Druk: „Kronika Miasta Poznania”, R. 10, 1932, s. 367–384
7. *Gimnazjum Poznańskie pod koniec rektoratu ks. Gorczyzewskiego*
1933, druk, sz., k. 9
Druk: „Kronika Miasta Poznania”, R. 11, 1933, s. 385–40

c. Biblioteki i pogadanki radiowe

8. *Wrażenia i wyniki z wycieczki naukowej do bibliotek niemieckich*
1937, druk, sz., k. 3
Druk: „Rocznik Historyczny”, Nr 13, 1937, s. 352–355
9. Pogadanki radiowe
Teksty
1935 i b.d., masz., l., k. 85, zob. aneks 1

B. RECENZJE

10. *Gembarzewski Bronisław, Materiały do historii i działań pułków kaliskich w powstaniu listopadowym, Ziemia Kaliska, rok I (1930), str. 233–244, rok II (1931), str. 40–51, 135–157*
1935, druk, l., k. 12
Druk: „Rocznik Historyczny”, R. 11, 1935, s. 103–109
11. *Mac Munn G., Gustave Adolphe, Le Lion du Nord 1594–1632. Payot, Paris 1935, pp. 306*
1936, druk, jęz. ang., l., k. 1
Druk: „Baltic Countries”, Nr 2, 1936

C. MATERIAŁY WARSZTATOWE

a. Zapiski, wypisy źródłowe

12. *Notaty historyczne*
Zeszyt z zapiskami
1923–1927, rkp., sz., k. 35
13. *Józef Załuski, Listy do Chodźki z lat 1855–1861. Pamiętnik z 1831 r. cz. 1*
B.d., rkp., l. i sz., k. 110
14. *Tegoż, Pamiętniki z roku 1831. Les Polonais, cz. 2*
B.d., rkp., l. i sz., k. 42

b. Wycinki z gazet, nadbitka

15. *Wacław Szczygielski, O konfederacji barskiej w Wielkopolsce*
1927–28, druk., sz., k. 5
16. *Wisława Knapowska, Jak żył Amilkar Kosiński (W rocznicę zgonu 10.3.1823)*
1930, druk., l., k. 1
Druk: „Kurier Poznański”, 1930, Nr 114
17. *Juliusz Willaume, Rola Amilkara Kosińskiego w niedoszarłej organizacji wojsk Wielkiego Księstwa Poznańskiego 1815–1821*
1931, druk., sz., k. 9
Druk: „Kronika Miasta Poznania”, R. 9, 1931, s. 33–48.
18. *Rozkazy dzienne Chłopickiego*
B.d., druk., l., k. 9

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI, BIOGRAFICZNE, O TWÓRCY ZESPOŁU

19. *Drużyna harcerska w Muchlinie. im. B. Głowackiego*
Kronika
1918–1919, rkp., l., k. 7
20. „*Nasza Myśl*”, Nr 1
Odbitka hektograficzna czasopisma harcerskiego
B.d., druk, k. 2

21. *Samuel Zborowski, Juliusza Słowackiego - dramat zdefektowocny*
„*Poema Piasta Dantyszka o piekle*” Juliusza Słowackiego
Wypracowania szkolne
1922, rkp., l., k. 9
22. *Lilla Weneda - Król Duch - rapsod I*
Wypracowanie szkolne
przed 1923, rkp., l., k. 4
23. Zdzisław Grot, *Dr. Janusz Staszewski*
Artykuł wspomnieniowy
1946, masz., l., k. 10

III. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

24. Włodzimierz Peucker [?], *Historia 15. Pułku Ułanów 1918–1921*
Opracowanie, korespondencja
1938, masz., z popr., l., k. 1–214
25. Jw.
Opracowanie – ciąg dalszy
1938, masz., l., k. 215–399

IV. ZAŁĄCZNIKI

26. Odbitki i nadbitka prac z dedykacjami ofiarowane Januszowi Staszewskiemu
1903–1938, rkp., druk., sz., j. franc., pol., sz., k. 190, zob. aneks 2
27. Odbitki i nadbitki prac z dedykacjami ofiarowane Januszowi Staszewskiemu
1926–1939, rkp., druk., l. i sz., k. 197, zob. aneks 2

ANEKS 1

J. 9. Pogadanki radiowe

Bitwa pod Oliwą 27 XI 1627 r.
Działalność Instytutu Bałtyckiego
General Dąbrowski pod Tczewem
Grunwald
Jak się Toruń przed Austriakami bronił
Jak się Wielkopolska przed najazdem austriackim broniła
Jak w Elblągu pierwszy polski okręt wojenny zbudowano
Nad Bałtykiem w dobie wojny siedmioletniej
Obrona Gdańska 1813 roku
Obrona „olszyny” grochowskiej (Odczyt w Radiu Poznańskim 26 lutego 1935 r.)
Pamiętki polskie w Prusach Wschodnich
Piechur Kościuszki i księcia Józefa
Pogrom Szwedów pod Trzcianą (27 czerwca 1629 r.)
Pomorze przed 125 laty
Poznań w przededniu wyprawy na Moskwę

Przeszłość Wielkopolski w archiwach (odczyt dla Rozgłośni Radia Polskiego w Poznaniu 7 III 1935 r.)
Toruńska gwardia narodowa
Tradycja pułków wielkopolskich
Wielkopole w Hiszpanii
Wielkopole w powstaniu listopadowym
Wojsko polskie w pieśni i słowie

ANEKS 2

- J. 26. Odbitki i nadbitki prac z dedykacjami ofiarowane Januszowi Staszewskiemu
 Jan Baumgart, *Spuścizna rękopiśmienna ks. pralata Antoniego Stychla*, Poznań 1937
 Bronisław Dembiński, *W zaraniu stulecia*, Kraków 1903
 Tegoż, *Michał Bobrzyński (30. IX 1849–3. VII 1935)*, Poznań 1935
 Tegoż, *William Gardiner. Ostatni minister W. Brytanii na dworze Stanisława Augusta*, Lwów 1936
 Tegoż, *Misja Ignacego Potockiego w Berlinie w roku 1792*, Lwów 1937
 Tegoż, *Ks. Adam Czartoryski, generał ziem podolskich i jego działalność polityczna w czasie 1780–1792*, „Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności”, 1932, T. 37, Nr 6, s. 33–39
 Tegoż, „*Przyjacielu, uderz czołem u ołtarza !*” *List, pisany 3. Maja 1791 r. w godzinę po ustanowieniu Konstytucji*, Poznań 1937
 Tegoż, *Harold Temperley. Przyczynek do historiografii angielskiej*, Poznań 1938
 Tegoż, *Un Suisse au service du Roi de Pologne. Maurice Glayre, ami du roi Stanislas Auguste*, Varsovie – Lwów 1938
 Tegoż, *Zmierz Hetmana. Seweryn Rzewuski w latach 1788–1793*, Kraków 1938
 Marc-André Fabre, Louis Garros, *Organization et personnel des etats-majors, grandes unites, corps de troupe et seices l'armee française*, Paris [?] 1905
- J. 27. Odbitki i nadbitki prac z dedykacjami ofiarowane Januszowi Staszewskiemu
 Kazimierz Kaczmarczyk, *Dokument holdowniczy Gdańska z roku 1454*, Gdańsk 1938
 Zdzisław Kaczmarczyk, *Organizacja Obrony Kraju w czasach Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1938
 Adam Henryk Kaletka, *Dokument Dagome Iudex w nowym oświeceniu*, Poznań 1939
 Kazimierz Konarski, Andrzej Moraczewski, *Dzieje Warszawy do r. 1914 w piśmiennictwie polskim ostatnich dwudziestu lat*, Kraków 1938
 Kazimierz Konarski, *Zespół akt kancelarii wojennej General Gubernatora Warszawskiego (1831–1862) w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie*, 1936
 Marian Kukiel, *Znakomity autor wojskowy czasów saskich. Nieznane dzieła Kampenhauzena*, Kraków 1934
 Zygmunt Mocarski, *Kto jest autorem epigramów: „Psotny obiad albo zabaweczka” i intermediiów „Uciechy lepsze y pożyteczniejsze, a niżeli z Bachusem y Wenerą”?*, Lwów 1933

- Feliks Pohorecki , *Materiały do dziejów powstania listopadowego w Archiwum Państwowym w Poznaniu*, „Archeion”, 1930, T. 8, s. 162–176
- Tegoż, *Biblioteka Archiwum Poznańskiego w Poznaniu 1869–1929*, Poznań 1929
- Tegoż, *Miscellanea Posnaniensia*, „Kronika Miasta Poznania”, R. 9, 1931, s. 48–58
- Adam Skałkowski, *Echa Somo-Sierry*, 1933
- Tegoż, *Rodowód Józefa Sułkowskiego i jego listy młodociane*, Poznań 1934
- Zygmunt Wdowiszewski, *Marek Ambroży z Nissy i jego „Arma Regni Poloniae” z 1562 r.*, Warszawa 1934
- Juliusz Willaume, *Ku czci księcia Józefa*, Kościan 1926
- Tegoż, *Scheda po Hetmanie W. Lit. Ogińskim*, Wilno 1936
- Andrzej Wojtkowski, *Stosunek Prus i Niemiec do polskiego ruchu Niepodległościowego*, Lwów 1930
- Tegoż, *Zaborczość królów pruskich w XVIII w.*, Lwów 1931